

*Закиров У.А., Казыбек кызы Ж.***СҮРӨТ ТАРТУУНУ ҮЙРӨТҮҮДӨ ИШТӨӨ ЫКМАЛАРЫ
ЖАНА МЕТОДИКАЛЫК АЙКАЛЫШТАР***Закиров У.А., Казыбек кызы Ж.***МЕТОДЫ РАБОТЫ И МЕТОДИЧЕСКИЕ КОМБИНАЦИИ
В ОБУЧЕНИИ РИСОВАНИЮ***U. Zakirov, Kazybek kzy Zh.***METHODS OF WORK AND METHODOLOGICAL
COMBINATIONS IN TEACHING DRAWING**

УДК: 7.017.4

Сүрөт тартуу ойлорду жана сезимдерди билдирүү каражаты болуп саналат. Сүрөт тартуу – бул искусство гана эмес, формада ойлоонуу жана конструктивдүү негизди түшүнүүгө үйрөтүүчү илим. Демек, анын художникти тарбиялоо жана тарбиялоо системасында кандай мааниге ээ экендиги түшүнүктүү. Бардык чиймелерде когнитивдик-анатомиялык жагы жана эмоционалдык, экспрессивдүү, чыгармачылык жагы бар. Мектептин ар кандай мезгилдеринде образды түзүүнүн ар кандай ыкмалары жана ыкмалары өнүккөн: “кесүү” ыкмасы, “рамка” ыкмасы, көмөкчү сызыктар жана чекиттер ыкмасы, тегеректөө ыкмасы, салыштыруу ыкмасы ж.б. Анатомияны, көз карашты билүү, бизди курчап турган дүйнөнүн, жаратылыштын мыйзам ченемдүүлүктөрүн изилдөө сүрөткерди тарбиялоодогу негизги жана негизги милдет. «Искусстводогу чыныгы технология илимге толук негизделген сүрөтчүлөргө, башкача айтканда, анатомия менен перспективаны изилдеген сүрөтчүлөргө гана жеткиликтүү – жогорку искусствонун көтөрүлүшүнө жана гүлдөшүнө жардам берген эки зарыл илим», - дейт П.П. Чистяков. Студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн жогорулатуунун жолдорунун бири – дүйнөлүк сүрөт маданиятынын көрүнүктүү чеберлеринин чыгармачылык процессин изилдөөгө жаш сүрөтчүлөрү тартуу ыкмасы болуп саналат.

Негизги сөздөр: сүрөт, композиция, форма, анатомия, пластика, педагогика, методика, пластика, искусство.

Рисунок – средство выражения мыслей, чувств. Рисунок - не только искусство, но и наука, обучающая мыслить формой, понимать конструктивную основу. Поэтому понятно, какое значение имеет он в системе обучения и воспитания художника. Во всех рисунках существует познавательно-анатомическая сторона и эмоционально-выразительная, творческая. В различные периоды существования школы сложились различные методы и приемы построения изображения: методы "обрубков", метод "каркаса", метод вспомогательных линий и точек, метод округления, метод сравнения и т.д. Знание анатомии, перспективы, изучения закономерностей окружающего нас мира, природы есть основная и главная задача в образовании художника. "Настоящая техника в искусстве доступна только художникам, вполне опирающимся на науку, т.е. художникам, изучившим анатомию и перспективу - две необходимые науки, помогающие подниматься и процветать высокому искусству", - говорил П.П. Чистяков. Одним из способов активизации творческой деятельности студентов является метод вовлечения молодых художников в исследование творческого процесса замечательных мастеров мировой культуры рисунка.

Ключевые слова: образ, композиция, форма, анатомия,

пластика, педагогика, метод, пластика, искусство

Drawing is a means of expressing thoughts and feelings. Drawing is not only an art, but also a science that teaches you to think in form and understand the constructive basis. Therefore, it is clear what importance it has in the system of training and education of an artist. In all drawings there is a cognitive - anatomical side and an emotional, expressive, creative side. During different periods of the school's existence, various methods and techniques for constructing an image developed: the "cutting" method, the "frame" method, the method of auxiliary lines and points, the rounding method, the comparison method, etc. Knowledge of anatomy, perspective, studying the patterns of the world around us, nature is the main and main task in the education of an artist. "True technology in art is available only to artists who are fully based on science, that is, artists who have studied anatomy and perspective - two necessary sciences that help high art to rise and flourish," said P.P. Chistyakov. One of the ways to enhance the creative activity of students is the method of involving young artists in the study of the creative process of remarkable masters of the world culture of drawing.

Key words: Image, composition, form, anatomy, plastic, pedagogy, method, plastic, art.

Сүрөт тартуу – бул башка илимдер сыяктуу эле өтө чоң илим. Кесипкөй инсан сүрөт тартууга жасаган мамилеси жана өзүнүн билген тажырыйбасы менен каалаган адамды сүрөт тартууга үйрөтсө болот. Бирок бул адам сөзсүз түрдө сүрөтчү болот дегенди билдирбейт. Мектепте баарыбызды окуганды жана жазганды үйрөтүшөт, бирок баары эле жазуучу, акын боло бербейт.

Биз сүрөт тартууда форманын пластикасы жөнүндө, форманын сулуулугу жөнүндө, дененин бөлүктөрүнүн жана бүтүндөй форманын ритмикалык курулушу жөнүндө, музыкалык, гармония жана сулуулук сезими жөнүндө өтө сейрек айтабыз. Бул түшүнүктөрдүн баары чийүүдө сабаттуулуктун элементтери өздөштүрүлгөндө, чийүү таза тарбиялык сапаттан жаңы жогорку сапатка өсүп, көркөм чыгармага жакындаганда пайда болот. “Сүрөт тартуудагы композициялык бүтүндүгүн талкуулоодо биз моделди жөн эле көчүрүү эмес, негизги нерсени тандап алуу же аныктоо (аң-сезимдүү же сезүү аркылуу) аркылуу бизге ушул табиятта ачылган мазмунду жеткирүү зарылчылыгына тез арада көңүл бурушубуз керек. Эң негизгиси, эң маанилүүсү: Улуу устаттар-

дын жардамы менен, бүтүндөй көп сандагы деталдардын биригип, биригип, форманы укмуштуудай толук жана жандуу кылып жаратат” [1]. Мен семестрин ичинде ар бир студент бир же эки нусканы жасап, андан кийин кароо үчүн көрсөтүлүшү керек деп эсептейм. Бул тапшырма өз алдынча иштөөгө түрткү болот, сүрөт тартууга болгон сүйүү пайда болот, сүрөт тартууга өзүн башка көз менен кароого умтулуу, окуу предмети катары эмес, чыгармачылык процесс катары пайда болот.

Жаратылыштагы табигый грациялардын диапозону графикалык мүмкүнчүлүктөрдөн алда канча кенен, ошондуктан жарык менен көлөкөнү абсолюттук күчтө берүүгө аракет кылбоо керек. Ашыкча караңгылыкка жол бербөө менен эң ачыктан эң караңгыга чейинки катышты белгиленген диапозондо сактоо маанилүү (салыштыруу ыкмасы). Чийменин бүтүндүгү туура табылган тондук мамилелерден көз каранды. Баары чоң формага аң-сезимдүү түрдө баш ийиши керек. Жарыктын да, көлөкөнүн да бүтүндүгүн сактоого аракет кылуу керек. Жарыкты бөлүүчү сызыкты кармануу керек, ал жарык менен көлөкөнүн чегинен өтүп, форманын түзүлүшүн ачып берет жана эң карама-каршы келет. Сызык жана тон бири-бири менен тыгыз байланышта болушу керек, пластикалык форманы жеткирүүнүн кошумча жолдору. Көлөмдүн мүнөзүнө жараша контур сызыгынын кеңдиги жана күчү өзгөрөт: ал жок болот же күчөйт. Адам денесинде бир да түз жана геометриялык туура тегиздик болбогондуктан, сызык аны түзүүчү тегиздиктердин өлчөмүнө жараша өзгөрөт. «Биз жашоодо, бизди курчап турган дүйнөдөн сулуулукту көрүшүбүз керек, аны окуучуларга көрсөтө алышыбыз керек, каймана тилдин маанисин түшүнүшүбүз керек, форманы куруунун логикасын жана мыйзамдарын түшүнүшүбүз керек, өзүбүз да көрүшүбүз керек жана да бул тилде «сүйлөй берүүбүз керек» [2].

Албетте, биз бардыгыбыз заманбап дүйнөдө жашап жатабыз, ага ылайыктуу болушубуз керек, биз баарыбыз эле фантазияны жана тапкычтыкты жакшы көрөбүз, бирок алар өтө көп, бирок биздин бүгүнкү көргөзмөлөрүбүздө аныктык жана ойдон чыгарылган эместик ушунчалык жетишсиз болгон көп нерселер, жана биз барган сайын азыраак көрө албай жатабыз. Алар ар бир адам эстетикалык ырахатка, чыгармачылык толкунданууга жана өзүнө окшош нерсени жаратууга болгон чексиз каалоону сезе турган көркөм чыгармалар. Мыкты көркөм чыгармалар дайыма сүрөтчүнүн чеберчилигине жараша жаралып келгендигине кошулабыз, эгерде биз чыныгы сүрөтчүлөрдү – “А” тамгасы бар сүрөтчүлөрдү тарбиялоону максат кылып койсок, анда биз негизги нерсени сактап калууга ар тараптан аракет кылышыбыз керек.

Билим берүүнүн көркөм системасындагы “жаңы көз караштын” айрым жактоочулары өз окуучуларынын чыгармачылык инсандыгын өнүктүрүүгө тоскоолдуктарды табышкан академиялык мектептин өз-

гөчөлүктөрү. Анын үстүнө, салттуу окутуу ыкмалары аларга чыгармачылык эркиндик менен шайкеш келбей тургандай сезилет, бирок, алардын консервативдүү көрүнгөн программаларын жана сүрөтчүнүн эркиндигин чектеген ыкмаларын колдонуу менен, салттуу жолу кесипкөй адамды окутуу жана калыптандыруу болгон академиялык мектеп даярдаган. “Студенттер көп окуган жана көп нерсени билишкен, алар дээрлик бардыгын жасай алышат: натюрморт, портрет жана пейзаж. Төрт жылдын ичинде алар предметтик форманын мыйзам ченемдүүлүктөрүн, табиятын жана түзүлүшүн, алар сүрөттөп жаткан нерселердин маңызын түшүнүүнү, ошондой эле мунун баарын живопистин мыйзамдарын жана анын пластикасынын мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу менен ачык жана ынандуу визуалдык формада билдирүүнү үйрөнүшү керек” [3].

Бүтүрүүчү курска келсек, башкалардан айырмаланып, ал кандайдыр бир түп-тамырынан бери жаңы темаларды жана формаларды изилдөөнү камтыбаса да (бул негизи эле натюрморт, фигура жана жарым фигуралар), ошого карабастан, менин оюмча, бул мурда коюлган максатка жетүү жолунда маанилүү этап болуп саналат. Башкача айтканда, бүтүрүүчү курс – бул төрт жылдык мөөнөттө түптөлгөн жана акыркы окуу жылында сөзсүз түрдө толукталат жана өркүндөтүлө турган негизги түшүнүктөрдүн жана көндүмдөрдүн белгилүү бир алкагы, бул биздин студенттердин көз карашынан андан ары өнүгүшүнө салым кошот. Жогоруда айтылгандардын бардыгын жалпылап, бешинчи жыл – марага, бул – жогорку чеберчиликке, чыгармачылык изденууге ээ болуу мезгили деп ишеним менен айта алабыз. Чеберчиликке келсек, бул жерде баары түшүнүктүү көрүнөт.

“Түс илими жана живопись техникасы жаатында теориялык жактан даяр болуу гана эмес, пластикалык анатомияны жакшы билбестен, көз караштын даанышмандыгын жана жарык менен көлөкөнү иштеп чыгуу ыкмаларын. Сүрөттөлгөн жаратылышты, ошондой эле бул билимди сүрөтчүгө жардам берүү үчүн колдоно билүү, бул чыныгы дүйнөнүн образдарын көркөм искусство каражаттары аркылуу берүү жана аларды иш жүзүндө колдонуу болуп саналат” [4].

Чыгармачылык процессинде эмоционалдык маанай чоң мааниге ээ, ал чыгармага көзгө көрүнгөн дүйнөнүн, башкача айтканда, табияттын кооздугун билдирүүгө гана эмес, терең психологиялык көркөм образдарды түзүүгө мүмкүндүк берет, анткени сүрөтчү, сүрөтчү-машина эмес. Реалдуулуктун объектинин ар кандай тактыкта жансыз кайталайт, бул – өзүнүн ички толкундануусун, сезимдеринин жана эмоцияларынын толуктугун чыгармачылыгында чагылдырган жаратуучу. Ошондуктан, окуучулар көмүр менен щетка менен иштөөгө киришкенден мурун эле жаратылыштын сулуулугун да, ички эмоционалдык абалын да сезиши керек, пайда болгон сезимдер менен заряддалгандай болуп турат.

Милдеттери:

– окуучулардын чыгармачылык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү;

– натюрморттун үстүндө иштөөдө алган билимдерин бекемдөө;

– сүрөт жана пластикалык маселелерди экспрессивдүү, эффективдүү чечүүгө жетишүү;

– өндүрүштүн бардык компоненттеринин көлөмүн, мүнөзүн, материалдуулугун жана текстурасын көрсөтүү, алардын мүнөздүү белгилерин аныктоо;

– чыгармада түстүү биримдикке жана өндүрүштүн образдуу чечилишине жетишүү.

Окуу процессинде графиканын негиздерин окутуунун баштапкы этабында чоң роль ойнойт, анткени мугалим тарабынан уюштурулган өндүрүштөр теориялык талаптарды ачык көрсөтүп, тапшырманы аткарууда аналогдук ой жүгүртүүгө өбөлгө түзөт. “Студенттерге көнүгүүлөрдү (эскиздерди) аткаруу процессин алдын ала эскиздер менен баштоо, ар кандай экспрессивдүү варианттарды издөө жана конкреттүү билим берүү параметрлерин чечүү сунушталат:

– силуэт түшүнүгүн үйрөнүү (кара силуэт, ачык силуэт);

– рельеф (каптал жарыктандыруу) түшүнүгүн изилдөө;

– статикалык жана динамикалык ритм түшүнүгүн үйрөнүү;

– графикалык текстура түшүнүгүн изилдөө. Көнүгүүлөрдү чечүү үчүн студенттерге А5, А4 форматтары жана графикалык материалдар сунушталат: сыя, гуашь, сепия, ретуш ж.б., аларды аткарууда оңой жөнгө салууга болот” [5].

Мугалим тарабынан уюштурулган билим берүү спектаклдери негизги, бирок өзгөрүлмөлүүлүгүн камтыйт. Аларды окуучулар өздөрүнүн чыгармачылык концепциясына жараша да, окуучулардын кесиптик даярдыгынын деңгээлине жараша мугалим да өзгөртүшү мүмкүн. Окуучу тарабынан аткарылган ар бир көнүгүүлөрдү текшерүү жана талдоо учурунда натюрморт кубатталып, өз алдынча уюштурулуп, окуу максаттары окшош айланадагы мейкиндиктен көрүлөт. “Искусствонун ансамбльдик обондору менен ааламдын кудай берген кудуреттүү күчтөрүнүн обондору ар түрдүү искусствонун ортосунда туруу менен ар бир кичинекей болуп көрүнгөн кандайдыр бир чыгарманын тереңдиги мазмун менен аалам сырлары жана күчтөрү байланышып тураарын түшүндүргөн мамилелерди символдоштурат” [6]. Демек, улуу муундардын чыгармачыл ишмердүүлүк жолу ар бир келчектеги сүрөтчүгө улуу сабак болоору шексиз. Бул ыкма өзгөрмөлүү-пластикалык жана жекече чыгармачылык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө, экспрессивдүү графикалык каражаттарды, ыкмаларды жана материалдарды аныктоого, графика курсун өздөштү-

рүүдөгү кийинки сабактарда көркөм образдын ачылышына өбөлгө түзөт.

Академиялык карандаш менен тартуу. Вазалар, ак барактагы алмалар жана гипс беттери негиз болуп саналат, ансыз татаал формаларга, портреттерге, жаныбарлардын сүрөттөрүнө жана пейзаждарына өтүү мүмкүн эмес.

Майлуу живопись. Сиз өзүнүздүн биринчи сүрөтүңүздү кенепке 3 сааттын ичинде боёсоңуз болот - бул өтө жөнөкөй техника, бирок аны дайыма өркүндөтсө болот.

Гуашь менен тартуу. Бул боёкторду кенепте, фанерада, ватман кагазында колдонууга болот. Гуашь тунук эмес, тез кургайт жана аны менен кооз сүрөт тартууну үйрөнүү жаңыдан баштагандарга бир топ кыйын.

Темпера. Гуашь жана майлуу боёктор сыяктуу эле, ал "ачыксыз", башкача айтканда, тунук эмес түрүнө кирет. Темпера менен иштөөдө эң кызыктуусу: аны суюк эмульсиядан жана кургак табигый пигменттерден өзүңүз даярдасаңыз болот.

Акварель. Суу негизиндеги, "тунук" боёктор, боёо техникасы эң татаал болуп эсептелет. Бирок алардын жардамы менен сиз тондордун жана көлөкөлөрдүн бардык байлыгын бере аласыз.

Эскиз. Эскиздин абдан популярдуу ыкмасы, ал абдан жөнөкөй же деталдуу болушу мүмкүн. Алар карандаш, калем жана ал тургай сыя менен жасалат. Кайсы техника сизге ылайыктуу экенин чечүү үчүн, ар бирин өз кезегинде сынап көрүшүңүз керек. Бирок эсинизде болсун: адамдарды жана пейзаждарды тартуу үчүн сиз негизги академиялык сүрөт тартууну – карандаш менен жөнөкөй фигураларды тартуунун негиздерин өздөштүрүүңүз керек. Боёктор менен сүрөт тартуу түстөрдүн жана текстуралардын ар түрдүүлүгүнөн улам кызыктуураак болот.

Академиялык сүрөт тартуу, – бул живопистин негизи болуп саналат. Кубгарды жана шарларды өздөштүргөндөн кийин, сиз татаал формаларга өтсөңүз болот. Алма, алмурут, жумуртка, кружка жана башка нерселерди тартып, көлөкө түшүрүп көрүңүз. Бул этапта сиз жашоодон тарта аласыз жана тартышыңыз керек.

Адабияттар:

1. Бычков В.В., Маньковская Н.Б., Иванов В.В. Живая эстетика и современная философия искусства. - М., 2012.- С. 3.
2. Бушков В. Графика. Рисуем по воображению. - М., 2012. - С. 29.
3. Горельшев Д. Простое решение рисование. - М., 1991.-С.5.
4. Чиварди Д. Рисование. - М., 1989. - С. 113.
5. Фейнберг Л.Е., Гренберг Ю.И. - М., 1989. - С. 73.
6. Закиров У.А. Философские ценности, появившиеся в западноевропейском искусстве в XVIII-XIX веках. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2022. №. 9. С. 236-239.